

Mariusz Kozerski

Uniwersytet Wrocławski

MOŻLIWOŚCI UDZIAŁU NIEMIECKICH LANDÓW W SPRAWACH UNII EUROPEJSKIEJ

Przystąpienie Republiki Federalnej Niemiec do Wspólnot Europejskich oraz wzmacnianie tendencji centralizacyjnych w obrębie europejskich struktur władzy oznaczały dla niemieckich landów stopniową utratę kompetencji, które zostały im przekazane w ramach przepisów ramowych federacji. Tę niekorzystną z punktu widzenia krajów związkowych praktykę sankcjonował zapis art. 24 Niemieckiej Ustawy Zasadniczej, w myśl którego władze federalne uzyskały prawo do przekazywania na szczebel wspólnotowy uprawnień przysługujących landom nawet bez zgody Bundesratu¹. Przenoszenie kompetencji dotyczyło przede wszystkim takich obszarów, jak: kultura, media, szkolnictwo, służba zdrowia, ochrona środowiska czy rolnictwo. Dalsze koncentrowanie władzy wokół instytucji wspólnotowych, prowadzące do osłabiania pozycji landów na gruncie niemieckim i europejskim, nasuwało pytanie, czy integrację europejską można pogodzić z obowiązującą w Niemczech Zachodnich zasadą państwa federalnego?

Reakcją landów na działania Wspólnoty zmierzające do uszczuplenia zakresu ich kompetencji było podjęcie starań o uzyskanie i rozszerzenie uprawnień w zakresie partycypacji w sprawach wspólnotowych. Ich wysiłki na rzecz zwiększenia wpływu na scenie europejskiej podporządkowane zostały podwójnej strategii: 1) współuczestniczenia w oparciu o podstawy prawno-konstytucyjne w procesie decyzyjnym swego kraju oraz 2) promowania zasady subsydiarności oraz wywierania nacisku na Wspólnotę w celu umożliwienia podmiotom regionalnym i lokalnym zaznaczenia instytucjonalnej obecności w strukturach UE. Z punktu widzenia wywieranych wpływów dla landów ważniejszy był szczebel wewnątrzpaństwowy, choć ich aktywność na szczeblu Wspólnoty również odgrywała istotną rolę².

¹ Art. 24 ust. 1 niemieckiej Ustawy Zasadniczej stanowił, iż *federacja może przekazywać w drodze ustawy prawa zwierzchnie instytucjom międzynarodowym*.

² O. Schmuck, *Europa regionów*, [w:] *Europa od A do Z. Podręcznik integracji europejskiej*, pod red. W. Weidenfelda i W. Wesselsa, Gliwice 2002, s. 74.

PRZEBIEG PROCESU ROZSZERZANIA EUROPEJSKICH KOMPETENCJI LANDÓW

Proces uzyskania wpływu niemieckich landów na kształtowanie procesów europejskich był niezwykle złożony i długotrwały. Należało bowiem przełamać nie tylko opór Wspólnoty, nie dostrzegającej w regionach równoprawnych partnerów i uczestników integracji europejskiej, ale początkowo również niemieckiego rządu federalnego, który krytykował postulaty i europejskie ambicje landów, a ich postępowanie określał mianem *Neben-Außenpolitik*³.

Po raz pierwszy postulat włączenia niemieckich krajów związkowych do procesu integracji europejskiej pojawił się po utworzeniu Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali. W negocjacjach dotyczących utworzenia kolejnych dwóch Wspólnot uczestniczył już przedstawiciel wszystkich zachodnioniemieckich landów. Po podpisaniu Traktatów Rzymskich jego miejsce zajął niezależny od władz federalnych obserwator (*Beobachter*) przy Wspólnotach Europejskich oraz w Komitecie Stałych Przedstawicieli (COREPER) państw członkowskich, który jako członek niemieckiej delegacji brał udział w posiedzeniach Rady, utrzymywał kontakt z Komisją Europejską i innymi państwami członkowskimi, informował landy o wynikach swojej działalności oraz czuwał nad zbieżnością punktów widzenia Bundesratu i Rady Ministrów Wspólnot⁴.

Z punktu widzenia landów korzystnym rozwiązaniem było również ustawowe zobowiązanie Bundestagu i Bundesratu do udzielania krajom związkowym szczegółowych informacji na temat działalności Rady Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej oraz Rady Europejskiej Wspólnoty Atomowej⁵.

Kolejnym ustępstwem niemieckiego rządu na korzyść krajów związkowych był zawarty w 1979 r. kompromis, na mocy którego władze federalne w Bonn zobowiązały się do bardziej aktywnej ochrony interesów landów w sytuacji, gdy Wspólnota próbuje podejmować decyzje w dziedzinach podlegających kompetencji ustawodawczej krajów związkowych. Ustalono przy tym, iż jedynie ważne z punktu widzenia integracji europejskiej względy polityczne zaważyć mogą na odejściu od stanowiska przychylnego krajom federalnym. Prawa landów uzupełnione zostały również złożonym przez władze federalne zobowiązaniem, iż podczas negocjacji w gremiach doradczych Komisji i Rady rząd zasięgać będzie opinii dwóch przedstawicieli krajów związkowych⁶.

³ R. Hrbek, S. Weyand, *Das Europa der Regionen*, München 1994, s. 14.

⁴ I. Pietrzak, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Warszawa 2002, s. 220–221.

⁵ G. Blume, A. Graf von Rex, *Weiterentwicklung der inhaltlichen und personellen Mitwirkung der Länder in Angelegenheiten der EU nach Maastricht*, [w:] *Europapolitik der deutschen Länder. Bilanz und Perspektiven nach dem Gipfel von Amsterdam*, hrsg. v. F.H.U. Borkenhagen, Opladen 1998, s. 32.

⁶ *Ibidem*, s. 33.

Miejsce i rolę landów w strukturze Wspólnoty określiły na nowo reformy wprowadzone na mocy Jednolitego Aktu Europejskiego. W 1986 r. ustalono, iż część kompetencji, np. w obszarze ochrony środowiska, polityki socjalnej i badawczej, przeniesionych zostanie na płaszczyznę wspólnotową. Odsunięcie krajów federalnych od regulowania powyższych spraw zrekompensować miało uzyskanie przez nie dodatkowych praw, które zawarto w niemieckiej Ustawie o Jednolitym Akcie Europejskim. Bundestag na mocy ustawy zobowiązano do informowania Bundesratu o wszystkich istotnych z punktu widzenia interesów landów planach i posunięciach władz centralnych na szczeblu wspólnotowym. Kompromis zakładał również, iż rząd federalny przed akceptacją związanych z interesami landów decyzji Wspólnot Europejskich, umożliwi przedstawienie Bundesratowi stanowiska w tej sprawie oraz zasięgnie opinii przedstawiciela landów podczas negocjacji w gremiach doradczych Rady i Komisji⁷.

Jednolity Akt Europejski rozpoczął umacnianie w strukturze Wspólnoty nowego trójszczeblowego układu podmiotowego: wspólnota – państwo – region. Podpisany 7 II 1992 r. Traktat z Maastricht niewątpliwie umocnił pozycję regionów poprzez przyjęcie zasady subsydiarności, która miała chronić inicjatywy poszczególnych krajów i ich władz lokalnych przed nadmierną ingerencją ze strony Unii⁸. Niewątpliwym sukcesem niemieckich landów oraz innych regionów UE było również powołanie Komitetu Regionów oraz wyposażenie tej instytucji w bardzo szerokie kompetencje⁹. Zgodnie z art. 198 c Traktatu z Maastricht: „Rada lub Komisja konsultują się z Komitetem, jeżeli przewidują to postanowienia niniejszego Traktatu, i we wszystkich innych sprawach, w których jedna z tych instytucji uzna to za stosowne”¹⁰.

Ministrowie spraw zagranicznych i finansów krajów członkowskich UE, podpisując Traktat z Maastricht, uzgodnili również zwołanie konferencji przeglądowej, mającej na celu rewizję Traktatu w 1996 r. Oczekiwania, jakie niemieckie landy wiązały z Konferencją Międzyrządową, przedstawione zostały w trzech uchwałach Bundesratu z 31 III 1995 r., 15 XII 1995 oraz 8 XI 1996 r. Postulaty kierowane do Unii streścić można w następujących punktach:

- zdaniem niemieckich landów należy wzmocnić związek Unii Europejskiej z jej obywatelami (*Bürger Nähe*);
- istnieje potrzeba szerszego zastosowania zasady subsydiarności oraz rozszerzenia uprawnień decyzyjnych unijnych regionów;

⁷ *Ibidem*, s. 34.

⁸ W myśl uprawomocnionej Traktatem z Maastricht zasady subsydiarności, Wspólnota może interweniować jedynie w takim przypadku i w takim stopniu, w jakim szczeble niższe (państwa członkowskie i ich jednostki administracyjne) wykazują lub udowadniają swoją niewydolność. Zob. E. Popławska, *Zasada subsydiarności w Traktatach z Maastricht i Amsterdamu*, Warszawa 2000, s. 7.

⁹ L. Ciamaga, *Polityka regionalna*, [w:] *Unia Europejska*, pod red. K. Michałowskiej-Gorywody, Warszawa 2002, s. 127.

¹⁰ *Ibidem*.

- Unia musi osiągnąć zdolność do działania (*Handlungsfähigkeit*), która zapewni jej demokratyczną legitymację;
- Wspólnota Europejska powinna otrzymać dodatkowe kompetencje w obszarze polityki wewnętrznej i wymiaru sprawiedliwości;
- Unia musi przejąć aktywniejszą rolę w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa;
- w okresie reformowania Unii należy stworzyć przesłanki członkostwa w UE krajów z Europy Środkowo-Wschodniej¹¹.

Realizacji powyższych postulatów strzec mieli dwaj przedstawiciele landów, Bawarii (Edmund Stoiber) i Nadrenii-Palatynatu (Kurt Beck), którzy weszli w skład niemieckiej delegacji uczestniczącej w obradach Konferencji w Amsterdamie¹². Przebieg i wyniki obrad posiedzenia Rady Europejskiej w Amsterdamie jednak tylko częściowo spełniły oczekiwania niemieckich landów.

Co prawda zgodnie z sugestiami Niemiec wzmocniono nieznacznie pozycję Parlamentu Europejskiego (w ramach zwiększania demokratycznej legitymacji unijnych instytucji), zapowiedziano ściślejszą współpracę policji, organów celnych i władz sądowniczych oraz rozbudowę Europolu oraz uzyskano zapowiedź lepszej koordynacji WPZiB, to jednak rezultaty te odbiegały znacznie od przedkonferencyjnych postulatów niemieckiej delegacji.

ŚRODKI ODDZIAŁYWANIA NA POLITYKĘ EUROPEJSKĄ RFN

ARTYKUŁ 23 NIEMIECKIEJ USTAWY ZASADNICZEJ

Reformy wprowadzone przez Unię Europejską na mocy Traktatu z Maastricht skierowały większą uwagę niemieckich władz federalnych na problemy regionów, a tym samym otworzyły drogę do zwiększenia kompetencji landów i Bundesratu w zakresie współkształtowania polityki europejskiej Niemiec. Wyrazem takiej postawy było wprowadzenie poprawki do niemieckiej konstytucji (art. 23 UZ), której zapis wyraźnie określa uprawnienia Bundestagu i Bundesratu w europejskich procesach ustawodawczych. Art. 23 konstytucji zjednoczonych Niemiec (zwany dalej europejskim) reguluje przede wszystkim współpracę pomiędzy federacją i landami oraz pomiędzy rządem federalnym, Bundestagiem i Bundesratem w sprawach Unii Europejskiej. Ust. 1 artykułu europejskiego stworzył konstytucjonalno-prawną podstawę integracji Republiki Federalnej z Unią Europejską:

¹¹ W. Fischer, *Forderungen der Länder zur Regierungskonferenz 1996/1997*, [w:] *Europapolitik der deutschen Länder. Bilanz und Perspektiven nach dem Gipfel von Amsterdam*, hrsg. v. F.H.U. Borkenhagen, Opladen 1998, s. 11.

¹² Prawo do wystawienia swoich przedstawicieli w obradach Konferencji Międzyrządowej niemieckie ludy uzyskały na mocy decyzji Bundesratu z dnia 15 XII 1995 r.

Dla urzeczywistnienia zjednoczonej Europy Republika Federalna Niemiec współdziała w rozwoju Unii Europejskiej, która zobligowana jest zasadami państwowoprawnymi, socjalnymi i federacyjnymi i zasadą subsydiarności oraz gwarantuje porównywalną w zasadzie z niniejszą Ustawą Zasadniczą ochronę praw zasadniczych.

Z powyższego zapisu wynika, iż niemieckie organy państwowe mogą współuczestniczyć w pogłębianiu integracji europejskiej tylko wtedy, gdy środki służące rozwojowi systemu politycznego UE zgodne są z wymienionymi w treści artykułu zasadami¹³.

Dalsze zapisy artykułu 23, ust. 1 gwarantują konstytucyjnie udział Bundesratu w przenoszeniu praw podstawowych na płaszczyznę Unii Europejskiej:

Federacja może nadto przekazać ustawą za zgodą Rady Federalnej prawa zwierzchnie. Do umocowania Unii Europejskiej, jak również do zmian jej traktatowych podstaw i porównywalnych uregulowań, w których wyniku niniejsza Ustawa Zasadnicza ulega w swej treści zmianie lub uzupełnieniu albo takie zmiany lub uzupełnienia staną się możliwe, stosuje się artykuł 79 ust. 2 i 3¹⁴.

Przytoczony fragment art. 23 niemieckiej UZ wyraźnie wskazuje na to, jak ważną rolę pełni Rada Federalna w sprawach Unii Europejskiej. Od zgody Bundesratu zależy bowiem, czy dojdzie do przeniesienia na szczebel wspólnotowy kompetencji pozostających dotychczas w gestii federacji lub krajów związkowych. Decyzję taką Rada Federalna musi zatwierdzić większością dwóch trzecich głosów. Dalsze zapisy art. 23 określają w sposób bardziej szczegółowy udział landów w polityce europejskiej Republiki Federalnej:

Na ile w zakresie wyłącznych właściwości Federacji dochodzi do styku z interesami krajów, albo na ile poza tym prawo ustawodawstwa należy do Federacji, Rząd Federalny uwzględnia stanowisko Rady Federalnej. (art. 23 ust. 5)

W opisanej sytuacji, a więc gdy dana kwestia dotyczy interesów krajów związkowych, ale jej regulacja podlega wyłącznej kompetencji władz federalnych, rząd może (ale nie musi) uwzględnić stanowisko Bundesratu. Konstytucja pozostawia mniej swobody rządowi w sytuacji, gdy w danej kwestii kompetencję ustawodawczą posiadają landy:

Gdy w punkcie ciężkości uprawnień ustawodawczych krajów chodzi o strukturę władz lub ich postępowanie administracyjne, należy w określeniu woli Federacji brać pod uwagę w tym zakresie miarodajny punkt widzenia Rady Federalnej.

¹³ U. Münch, K. Meerwaldt, T. Fischer, *Deutsche Länder in der Europäischen Union*, [w:] *Föderalismus in Deutschland*, „Informationen zur politischen Bildung”, nr 275 (2/2002), s. 47.

¹⁴ Art. 79 ust. 2 i 3 stanowi, iż: *Taka ustawa wymaga zgody dwóch trzecich członków Parlamentu Federalnego i dwóch trzecich głosów Rady Federalnej. Zmiana Ustawy Zasadniczej, która narusza podział Federacji na kraje, zasadnicze współdziałanie krajów w zakresie ustawodawstwa albo zasady zawarte w artykułach 1 i 20, jest niedopuszczalna.*

Sformułowanie to oznacza, iż jeśli dojdzie do sytuacji spornej pomiędzy rządem a większością krajów związkowych, to zdanie wyrażone przez Bundesrat ma znaczenie wiążące¹⁵. Pozycję landów w polityce europejskiej Niemiec wzmacnia ponadto zapis ust. 6 (art. 23 UZ), który stanowi, iż:

Gdy w punkcie ciężkości chodzi o wyłączne uprawnienia ustawodawcze krajów, realizacja praw, które przysługują Republice Federalnej Niemiec jako państwu członkowskiemu Unii Europejskiej, winna być przeniesiona przez Federację na przedstawiciela krajów, wyznaczonego przez Radę Federalną. Realizacja tych praw następuje z udziałem i w uzgodnieniu Rządu Federalnego, należy przy tym przestrzegać ogólnopaństwowej odpowiedzialności Federacji.

Zapis powyższy najpełniej podkreśla podmiotowość landów w sprawach integracji europejskiej. Kraje związkowe uzyskały bowiem konstytucyjne potwierdzenie, iż jeśli rozstrzygnięcie danej kwestii podlega wyłącznej kompetencji landów, rząd federalny przekazuje prowadzenie negocjacji w gremiach doradczych Komisji i Rady mianowanemu wcześniej przez Bundesrat ministrowi jednego z krajów związkowych¹⁶.

Należy również zwrócić uwagę, iż w myśl art. 23 ust. 3 rząd federalny, podejmując decyzje w obszarze polityki europejskiej, jest zobowiązany do wysłuchania i uwzględnienia opinii Bundestagu:

Rząd Federalny stwarza Parlamentowi Federalnemu okazję do zajęcia stanowiska przed swym współdziałaniem w aktach prawodawczych Unii Europejskiej. Rząd Federalny uwzględnia w negocjacjach stanowisko Parlamentu Federalnego. Szczegóły reguluje ustawa.

USTAWA O WSPÓŁPRACY FEDERACJI I LANDÓW W SPRAWACH UNII EUROPEJSKIEJ

Regulacja, o której mowa w art. 23 ust. 3 UZ, została przyjęta 12 III 1993 r. i nosi nazwę *Ustawa o współpracy federacji i landów w sprawach Unii Europejskiej* (*Gesetz über die Zusammenarbeit von Bund und Ländern in Angelegenheiten der EU*). Celem twórców ustawy było zapobieganie powstawaniu konstytucjonalno-prawnych sporów pomiędzy rządem federalnym a krajami związkowymi w obszarze polityki europejskiej. W myśl będącej konkretyzacją zapisów art. 23 UZ ustawy oraz na podstawie porozumienia pomiędzy rządem federalnym i rządami landów z dnia 29 X 1993 r. rząd federalny zobowiązany jest do informowania krajów związkowych o planach i działaniach dotyczących polityki Niemiec wobec Unii Europejskiej. Ustawa potwierdza również, iż w przypadku planowanego naruszenia interesów landów mogą one w określonym czasie

¹⁵ U. Münch, K. Meerwaldt, T. Fischer, *op. cit.*, s. 47.

¹⁶ G. Blume, A. Graf von Rex, *op. cit.*, s. 35.

przedstawić stanowisko w tej sprawie poprzez Bundesrat. Oznacza to, iż wotum Bundesratu, a więc pośrednio również krajów związkowych, powinno być brane pod uwagę przez federację podczas dalszych negocjacji z instytucjami Unii Europejskiej¹⁷.

Jeśli dana kwestia dotyczy interesów krajów związkowych, ale jej regulacja podlega wyłącznej kompetencji władz federalnych, rząd uwzględnia stanowisko Bundesratu. Oznacza to, iż argumenty krajów związkowych są przez rząd nie tylko przyjmowane do wiadomości, ale również włączane do ogólnego stanowiska zajmowanego przez federację. Jeśli jednak rząd nie zgadza się z opinią Bundesratu, to zgodnie z art. 5 II 3 Ustawy „należy dążyć do porozumienia”. Gdy nie zostanie ono osiągnięte, wymagane jest zwołanie nowego posiedzenia. Jeśli i tym razem nie dojdzie do zawarcia kompromisu, ostateczną decyzję (zgodnie z art. 5 II 5 Ustawy) podejmuje Bundesrat kwalifikowaną większością głosów lub większością dwóch trzecich głosów. Jeśli brakuje większości w Bundesracie, prawo podjęcia ostatecznej decyzji przechodzi na federację. Przy ostatecznym rozstrzygnięciu kwestii rząd powinien mieć na względzie wcześniejsze stanowisko landów¹⁸.

Ustawa o współpracy federacji i landów w sprawach Unii Europejskiej określa również udział rządu i landów w podejmowaniu decyzji w obszarze polityki europejskiej w sytuacji opisywanej w art. 23 ust. 2 UZ, a więc gdy w danej kwestii kompetencję ustawodawczą posiadają kraje związkowe. W tym przypadku rząd federalny po zgłoszeniu wotum Bundesratu musi dokonać „miarodajnego uwzględnienia punktu widzenia Rady Federalnej”. Słowo „miarodajnie” należy rozumieć jako „przywiązując wagę”, „znacząco” lub „w sposób odpowiedzialny”. Ustawa zobowiązuje w ten sposób rząd do trzymania się stanowiska Bundesratu, jeśli w danej kwestii: 1) nie doszło do zawarcia kompromisu na płaszczyźnie federacja–landy oraz 2) Bundesrat potwierdził swoje stanowisko większością dwóch trzecich głosów. Ustawa zakłada jednak, że jeśli konsekwencją decyzji Bundesratu będzie zwiększenie wydatków państwa lub zmniejszenie wpływów do budżetu, to ostateczną decyzję w tej sprawie podejmuje federacja. W tej sytuacji Bundesrat może jedynie wnieść skargę do Federalnego Trybunału Konstytucyjnego¹⁹.

Ustawa potwierdza również prawo Bundestagu do uczestniczenia w sprawach Unii Europejskiej. Wyraża się ono w możliwości zajęcia przez Izbę stanowiska w danej kwestii europejskiej oraz w zobowiązaniu nałożonym na rząd, iż ma on (podobnie jak w przypadku Bundesratu) uwzględnić opinię wyrażoną przez Bundestag. Ustawa przewiduje także, że jeśli Bundesrat i Bundestag przedstawią rozbieżne stanowiska, decyzję w danej sprawie podejmuje rząd. Jedynie

¹⁷ *Die deutschen Bundesländer und die Europäische Integration*, tryb dostępu: http://www.iposs.it-pc.de.de/hausarbs/iposs_ha_013.pdf, pobrano 23 VIII 2003 r.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

w przypadku opisanym w art. 23 ust. 5, a więc gdy „[...] w punkcie ciężkości uprawnień ustawodawczych krajów chodzi o strukturę władz lub ich postępowanie administracyjne”²⁰, rząd w myśl ustawy jest zobowiązany do „miarodajnego uwzględnienia punktu widzenia Rady Federalnej”, nawet jeśli opinia Bundesratu jest rozbieżna z opinią Bundestagu.

ZASADA SUBSYDIARNOŚCI

Rozwiązań służących hamowaniu nadmiernego centralizmu i rozrostu kompetencji instytucji wspólnotowych oraz sposobów na wzmocnienie swojej pozycji we Wspólnocie landy niemieckie poszukiwały nie tylko na płaszczyźnie współpracy z rządem federalnym. Kraje związkowe liczyły również na nawiązanie rzeczowego dialogu z samą Wspólnotą oraz wynegocjowanie takich warunków, które uniemożliwiłyby dalsze przenoszenie przysługujących im kompetencji na szczebel wspólnotowy. Skutecznym środkiem mogącym przeciwdziałać tym negatywnym tendencjom było w opinii landów wprowadzenie do prawa wspólnotowego zasady subsydiarności.

Zasada ta ściśle wiąże się z pojęciem społeczeństwa obywatelskiego, które w wymiarze europejskim oznacza, że obok dobra indywidualnego, i różne ujmowanego dobra narodowego, istnieje dobro wspólnotowe i wspólne wartości, na rzecz których europejskie społeczeństwa solidarnie działają. Oznacza także, iż władza powinna znajdować się „bliżej obywatela”, tak aby mógł on korzystać z prawa do aktywności. Jak podkreśla raport Rady Europy z 1994 r., subsydiarność wymaga, aby „zarządzanie sprawami publicznymi zbliżyło się maksymalnie do obywatela i żeby odstępstwa od tej zasady miały miejsce jedynie w przypadkach bezwzględnie koniecznych i uzasadnionych”²¹. Poprzez zasadę subsydiarności Unia stoi więc „bliżej ludzi” i zbliża się do modelu państwa federalnego²².

Zasada subsydiarności, choć przez dłuższy czas nie zajmowała miejsca w porządku prawnym Wspólnot Europejskich, towarzyszyła integracji europejskiej w zasadzie od samego początku. Niepisane odniesienie do subsydiarności odnaleźć można już w traktatach założycielskich, a kolejnym etapem wprowadzania jej do europejskiego systemu prawnego były nawiązania do niej w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot. Do pierwszego wyraźnego wyrażenia zasady subsydiarności w tekście prawnym Wspólnoty doszło jednakże dopiero

²⁰ *Verfassung des Freistaates Bayern, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 2001, s. 126.

²¹ A. Zielińska-Głębocka, *Zasada subsydiarności a samorządność terytorialna w Unii Europejskiej*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 4/1998, s. 34.

²² Pod wpływem nacisków Wielkiej Brytanii, Danii oraz Irlandii Niemcy i Francja zrezygnowały z wszelkich odniesień do federalizmu Unii w tekście Traktatu z Maastricht na rzecz „coraz ściślejszego związku między narodami Europy”.

w 1986 r. w Jednolitym Akcie Europejskim, który wprowadził ją do regulacji w dziedzinie ochrony środowiska. Podniesienie rangi zasady subsydiarności do rangi zasady prawnej Wspólnoty Europejskiej i Unii Europejskiej nastąpiło ostatecznie w Traktacie z Maastricht²³.

Formalny zapis zasady subsydiarności znalazł się w postanowieniach art. 3b dodanego przez Traktat z Maastricht do traktatu o WE. „Zgodnie z nimi w odniesieniu do spraw, które nie podlegają jej wyłącznej kompetencji, Wspólnota podejmuje działania, zgodnie z zasadą subsydiarności, tylko wówczas i tylko w tym zakresie, gdy cele proponowanych działań nie mogą być skutecznie osiągnięte przez państwa członkowskie, natomiast z uwagi na skalę lub skutki proponowanych działań zostaną lepiej zrealizowane przez Wspólnotę”²⁴.

Za realizację zasady subsydiarności odpowiedzialna jest przede wszystkim Komisja Europejska, która rozstrzyga, czy wykonanie danego zadania powierzyć Wspólnocie czy państwom członkowskim. Państwa członkowskie mogą z kolei przekazać je swym jednostkom administracji rządowej i samorządowej²⁵.

Niemieckie landy uznały przyjęcie zasady subsydiarności do porządku prawnego Wspólnoty za krok zmierzający we właściwym kierunku, jednakże nie w pełni satysfakcjonujący. Zwraçały uwagę, iż art. 3b nie wspomina o udziale regionów w realizacji zasady subsydiarności i nie stanowi skutecznego zabezpieczenia przed praktyką dalszego przenoszenia kompetencji na szczebel wspólnotowy. Zastrzeżenia niemieckich landów nie zostały uwzględnione również w traktacie amsterdamskim: pomimo dołączenia do traktatu protokołu w przedmiocie stosowania zasady subsydiarności, nadal brakowało w nim uznania regionów jako politycznego szczebla władzy w Unii Europejskiej²⁶.

STRUKTURY KOORDYNACJI POLITYKI EUROPEJSKIEJ NIEMIECKICH LANDÓW

Jeszcze przed wprowadzeniem zmian konstytucyjnych oraz uregulowań ustawowych potwierdzających uprawnienia landów w zakresie polityki europejskiej, wszystkie niemieckie kraje związkowe zaangażowały się w tworzenie struktur odpowiedzialnych za koordynację polityki europejskiej oraz reprezentujących je na zewnątrz. W niektórych landach, jak Nadrenia-Północna Westfalia, funkcje te przejęły samodzielne ministerstwa ds. związkowych i europejskich. W innych

²³ E. Popławska, *Zasada subsydiarności w Traktatach z Maastricht i Amsterdamu*, Warszawa 2000, s. 27 i 42.

²⁴ K. Michałowska-Gorywoda, *System prawno-instytucjonalny. Mechanizm podejmowania decyzji*, [w:] *Unia Europejska*, pod red. K. Michałowskiej-Gorywody, Warszawa 2002, s. 45.

²⁵ *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, pod red. C. Mojsiewicza, Wrocław 1996, s. 302.

²⁶ U. Münch, K. Meerwaldt, T. Fischer, *op. cit.*, s. 46.

landach sprawami europejskimi zajęły się ministerstwa sprawiedliwości, gospodarki bądź kancelarie państwowe (*Staatskanzleien*)²⁷.

Ministerstwa ds. związkowych i europejskich lub departamenty (referaty) polityki europejskiej w innych ministerstwach zobligowane są do obserwowania i dokonywania oceny wszystkich istotnych spraw związanych z działalnością organów Unii Europejskiej oraz udzielania informacji na ich temat rządowi krajowemu i Landtagowi. Do ich zadań należy również przygotowywanie propozycji rozwiązań aktualnych problemów na potrzeby negocjacji z innymi landami i federacją²⁸.

Każdy niemiecki kraj związkowy posiada ponadto własne biura informacyjne przy Unii Europejskiej (*Informationsbüros bei der Europäischen Union*), pełniące funkcję łącznika pomiędzy stolicą landu a Brukselą. Rząd federalny początkowo sprzeciwiał się tworzeniu tego rodzaju placówek, zarzucając landom, iż działalność biur stanowi niezdrową konkurencję dla polityki ministerstwa spraw zagranicznych. Powodem kolejnego napięcia była decyzja niektórych landów o zmianie nazwy biur informacyjnych na „przedstawicielstwa” (*Landesvertretungen bei der Europäischen Union*). Nazwa ta była nie do przyjęcia dla rządu, ponieważ kojarzyła się z wyposażonym w status dyplomatyczny Stałym Przedstawicielstwem Republiki Federalnej Niemiec przy Unii Europejskiej. Dzięki wprowadzeniu przepisów wykonawczych do zmian konstytucyjnych z 1992 r. biura informacyjne i przedstawicielstwa landów przy UE uzyskały ustawową, potwierdzoną na szczeblu federalnym podstawę do działania. Nowa sytuacja prawna skłoniła Stałe Przedstawicielstwo do nawiązania bliskiej współpracy z placówkami krajów związkowych w Brukseli²⁹.

W prowadzącej bardzo aktywną politykę europejską Bawarii przedstawicielstwo unijne utworzone zostało już w roku 1987. Biuro ma wspomagać ministra ds. związkowych i europejskich w wypełnianiu jego obowiązków poprzez:

- informowanie rządu o wszystkich ważniejszych procesach zachodzących w Unii Europejskiej;
- wywieranie wpływu na kształtowanie woli politycznej w Unii Europejskiej;
- informowanie Landtagu, administracji oraz bawarskich przedsiębiorców i obywateli;
- wspieranie bawarskich organizacji gospodarczych w zakresie nawiązywania kontaktów z instytucjami UE;
- prezentację Bawarii w Brukseli poprzez organizację imprez promocyjnych;

²⁷ O. Schmuck, *Länder und Regionen in Europa: Selbstverständnis – Meinungsbildung – Mitwirkung*, [w:] *Europapolitik der deutschen Länder. Bilanz und Perspektiven nach dem Gipfel von Amsterdam*, hrsg. v. F.H.U. Borkenhagen, Opladen 1998, s. 220.

²⁸ R.A. Roth, *Politische Landeskunde Freistaat Bayern*, München 2000, s. 318.

²⁹ U. Münch, K. Meerwaldt, T. Fischer, *op. cit.*, s. 48.

– współpracę z innymi europejskimi przedstawicielstwami regionów mających siedzibę w Brukseli³⁰.

Bawaria, podobnie jak inne kraje związkowe, posiada również własne przedstawicielstwo w stolicy Niemiec, które pełni funkcję pomostu pomiędzy landem a federacją i nazywane jest czasem „ambasadą Bawarii w Berlinie”³¹. Urząd ten jest drugą po Monachium siedzibą ministra ds. związkowych i europejskich, który w imieniu landu uczestniczy w pracach Bundesratu oraz dysponuje sześcioma przysługującymi Bawarii głosami. Praca ministra oraz jego biura w Berlinie gwarantuje więc pełniejszą realizację prawa do udziału Bawarii w sprawach Unii Europejskiej poprzez Bundesrat, zapisanego w artykule 23 niemieckiej UZ.

Zadaniem biura jest również śledzenie rozwoju wydarzeń na niemieckiej scenie politycznej, informowanie bawarskiego rządu i Landtagu o pracach Bundestagu, Bundesratu oraz rządu federalnego, a także przyglądanie się działalności wszystkich mających siedzibę w Berlinie związków i organizacji o charakterze politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym, które kształtują i wpływają na przebieg życia politycznego w Niemczech³².

W październiku 1992 r. rządy wszystkich niemieckich krajów związkowych porozumiały się w sprawie utworzenia Konferencji Ministrów ds. Europejskich (*Europaministerkonferenz, EMK*). Gremium ma koordynować politykę zabezpieczania interesów landów w Unii Europejskiej, ustalać wspólne stanowisko w sprawach europejskich oraz dokonywać wymiany informacji i doświadczeń związanych z integracją europejską. Przewodnictwo w konferencji sprawuje każdorazowo jeden land przez okres 1 roku. O kolejności przewodniczenia decyduje porządek alfabetyczny³³. *Europaministerkonferenz* zbiera się średnio 3–4 razy w roku. Niepisaną zasadą spotkań jest to, iż dwa z nich odbywają się w landzie sprawującym przewodnictwo w konferencji, a jedno w Berlinie. Na obrady ministrów europejskich zapraszani są przedstawiciele rządu federalnego (z Urzędu Kanclerskiego, Ministerstwa Spraw Zagranicznych czy Ministerstwa Finansów), a także wysocy rangą goście jako referenci i partnerzy do dyskusji³⁴.

Uchwały Konferencji Ministrów ds. Europejskich stanowią często podstawę uchwał Konferencji Premierów Landów (*Ministerpräsidentenkonferenz der Länder, MPK*) i Bundesratu. Są one przygotowywane przez Stałą Grupę Roboczą Konferencji Ministrów ds. Europejskich (*Ständige Arbeitsgruppe der EMK, StAG*). W celu usprawnienia pracy StAG ustanawia nierzadko podgrupy robo-

³⁰ *Bayerische Vertretung in Brüssel*, tryb dostępu: <http://www.bayern.de/Europa/Bruessel>, pobrano 21 VIII 2003 r.

³¹ *Bayerische Vertretung in Berlin*, Informationsblatt des bayerischen Staatsministerium für Bundes- und Europaangelegenheiten, München–Berlin 1999.

³² *Ibidem*.

³³ *Europaministerkonferenz*, tryb dostępu: http://www.europaminister.de/presse/aktuell/1210_presseinformation_mitwirkung.php, pobrano 12 VII 2003 r.

³⁴ *Die Europaministerkonferenz der Länder*, tryb dostępu: http://www.niedersachsen.de/master/C412048_N377802_L20_D0_I198.html, pobrano 30 VII 2003 r.

cze. W chwili obecnej istnieją podgrupy zajmujące się takimi kwestiami, jak: przyszłość Unii Europejskiej, rozszerzenie UE na Wschód czy europejskie fundusze strukturalne po 2006 r.³⁵

Kolejną strukturą koordynowania polityki landów wobec Unii Europejskiej są komisje polityki europejskiej (*Europapolitische Ausschüsse*) działające w obrębie krajowych Landtagów. Do zadań komisji należy przede wszystkim omawianie bieżących zagadnień z zakresu integracji europejskiej, formułowanie parlamentarnego stanowiska w kwestiach dotyczących interesów landów oraz utrzymywanie kontaktów z instytucjami unijnymi i deputowanymi do Parlamentu Europejskiego. Inną ważną funkcją komisji jest kontrola i ocena decyzji, jakie podejmują rządy krajów związkowych w zakresie polityki europejskiej³⁶.

Okazją do skonfrontowania poglądów poszczególnych landów na rozwój integracji europejskiej oraz rozważenia ich udziału w politycznej aktywności Wspólnoty są posiedzenia Izby Europejskiej Bundesratu (*Europakammer, EK*). W skład funkcjonującej od 1993 r. EK wchodzi 16 deputowanych (po jednym z każdego landu)³⁷. Na mocy art. 52 ust. 3a UZ jej „uchwały obowiązują jako uchwały Rady Federalnej”³⁸. Z uwagi na to, iż obrady Izby odbywają się raczej sporadycznie, nie należy przypisywać jej większego politycznego znaczenia.

Prawo do współuczestniczenia w sprawach Unii Europejskiej niemieckie landy realizują również na forum powołanego na mocy Traktatu z Maastricht Komitetu Regionów. Jako organ doradczy KR ma reprezentować interesy regionalne i lokalne oraz prowadzić do uwzględnienia ich w procesie stanowienia prawa Unii Europejskiej. Zadaniem Komitetu jest wczesne rozpoznawanie skutków planowanych aktów prawnych dla obywateli UE, gmin i regionów oraz przybliżanie obywatelom procesu integracji europejskiej w celu uzyskania większej akceptacji decyzji podejmowanych na szczeblu UE. W skład KR wchodzi 222 przedstawicieli regionalnych i lokalnych organów samorządowych, mianowanych (na podstawie wniosków składanych przez państwa członkowskie) przez Radę Unii Europejskiej na 4 lata³⁹.

Zasięgnięcie opinii Komitetu w dziedzinach określonych Traktatem, zwłaszcza dotyczących interesów regionalnych, należy do obowiązków Rady UE, Komisji Europejskiej i Parlamentu Europejskiego. Odnosi się to do takich obszarów, jak: oświata, kultura, ochrona zdrowia, sieci transeuropejskie, a także do spójności ekonomicznej i społecznej. Zasięgnięcie opinii KR w innych obszarach politycznych jest fakultatywne, co nie wyklucza jednak, iż Komitet może

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Die deutschen Bundesländer und die Europäische...*

³⁷ Liczba głosów członka komisji uzależniona jest od liczby głosów, którymi dysponuje reprezentowany przez niego land na forum Bundesratu.

³⁸ *Verfassung des Freistaates Bayern...*, s. 142.

³⁹ J. Mittag, *Komitet Regionów*, [w:] *Europa od A do Z. Podręcznik integracji europejskiej*, pod red. W. Weidenfelda i W. Wesselsa, Gliwice 2002, s. 132.

zająć stanowisko we wszystkich sprawach dotyczących przebiegu procesu integracji europejskiej⁴⁰.

Utworzenie Komitetu Regionów jedynie częściowo spełniło oczekiwania niemieckich landów. Przed konferencją w Maastricht liczyły one, iż gremium reprezentujące interesy regionów na płaszczyźnie wspólnotowej będzie w pełni niezależnym oraz wyposażonym w prawo współuczestniczenia w europejskim procesie decyzyjnym organem Unii. Reformy wprowadzone na mocy Traktatów z Amsterdamu i Nicei zwiększyły wprawdzie skuteczność KR w systemie decyzyjnym Wspólnoty, jednakże ku niezadowoleniu niemieckiej reprezentacji nie doprowadziły do przekształcenia instytucji w organ regionalny dysponujący prawem do współdecydowania w sprawach UE. Wspólnota, dokonując rewizji Traktatu o Unii Europejskiej, nie uwzględniła nawet postulatu wyposażenia Komitetu Regionów w prawo skargi do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, a więc punktu, którego realizacja traktowana była przez landy zaledwie jako wstęp do uzyskania przez szczebel regionalny równoprawnego i równoważnego udziału w decyzjach UE. Odrzucając propozycję niemieckich landów, Wspólnota wskazywała na różny status prawny europejskich regionów oraz obawy Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości związane z prawdopodobnym zalewem tej instytucji wnioskami zgłaszanymi przez Komitet Regionów⁴¹.

Wzmocnienie kompetencji Komitetu Regionów, a w dalszej perspektywie ustabilizowanie jego silnej pozycji w szeregu unijnych instytucji, należy do głównych postulatów wysuwanych przez niemieckie landy przed kolejną konferencją międzyrządową UE. Osiągnięcie powyższych celów, a przede wszystkim przekazanie KR prawa skargi do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości jest podstawowym zadaniem, jakie wytyczył sobie urzędujący od lutego 2003 r. pierwszy wiceprzewodniczący Komitetu Regionów – bawarski minister ds. związkowych i europejskich Reinhold Bocklet⁴².

PODSUMOWANIE

Wielość środków i struktur, za pomocą których niemieckie kraje związkowe realizują prawo do współuczestniczenia w sprawach Unii Europejskiej, uprawnia do stwierdzenia, iż landy stały się w latach 90. podmiotem mogącym skutecznie oddziaływać na politykę europejską Republiki Federalnej Niemiec oraz wносить własny wkład w rozwój integracji europejskiej. Z punktu widzenia

⁴⁰ *Ibidem*, s. 132–133.

⁴¹ M. Hübler, *Die Europapolitik des Freistaates Bayern. Von der Einheitlichen Europäischen Akte bis zum Amsterdamer Vertrag*, München 2002, s. 157.

⁴² *Ausschuss der Regionen wählt Bocklet einstimmig zum Ersten Vizepräsidenten*, tryb dostępny: http://www.bavaria.de/Presse-Info/PM/2003/EU-Ausschuss_Vizepraesident_Bocklet_030213.htm, pobrano 13 IV 2003 r.

zdolności do działania w obszarze polityki europejskiej największym sukcesem landów było przyjęcie zasady subsydiarności do porządku prawnego Wspólnoty oraz powołanie na mocy Traktatu z Maastricht Komitetu Regionów. Decyzje podjęte w Maastricht oraz wyrażona przez ówczesne kraje członkowskie UE wola podjęcia ściślejszej współpracy z regionami w zakresie politycznego i gospodarczego jednoczenia Europy była „zielonym światłem” dla wprowadzenia rozwiązań prawnych umożliwiających przejęcie przez landy funkcji współuczestnika w kształtowaniu niemieckiej *Europapolitik*. Najbardziej doniosłym osiągnięciem landów na drodze do uzyskania wpływu na decyzje europejskie było wprowadzenie do niemieckiej konstytucji nowego zapisu art. 23 przyznającego im prawo do współpracy w sprawach UE za pośrednictwem Bundesratu i zobowiązującego rząd federalny do uwzględnienia jego opinii w europejskich projektach legislacyjnych, dotyczących dziedzin zastrzeżonych do wyłącznej kompetencji krajów związkowych⁴³.

Biorąc ponadto pod uwagę, iż w celu racjonalnego wykorzystania narzędzi prawnych przysługujących landom w zakresie oddziaływania na politykę europejską Niemiec ustanowiono odpowiednie struktury organizacyjne, takie jak: krajowe ministerstwa ds. związkowych i europejskich, przedstawicielstwa landów w Brukseli i Berlinie, Konferencję Ministrów ds. Europejskich, komisje polityki europejskiej przy Landtagach krajów związkowych czy Izbę Europejską Bundesratu, należy uznać, iż rozwiązania wynegocjowane w pierwszych latach po przystąpieniu RFN do Wspólnot Europejskich były jedynie nieśmiałą próbą zaznaczenia instytucjonalnej obecności landów w strukturach WE. Praktyka współpracy niemieckich krajów związkowych z rządem federalnym w obszarze polityki europejskiej wskazuje, iż na pytanie „czy integrację europejską można pogodzić z obowiązującą w Niemczech zasadą państwa federalnego?” należy udzielić odpowiedzi twierdzącej.

WYKAZ SKRÓTÓW

COREPER	– Comité des Représentants Permanents (Komitet Stałych Przedstawicieli)
EK	– Europakammer des Bundesrates (Izba Europejska Bundesratu)
EMK	– Europaministerkonferenz (Konferencja Ministrów ds. Europejskich)
KR	– Komitet Regionów
MPK	– Ministerpräsidentenkonferenz der Länder (Konferencja Premierów Landów)
StAG	– Ständige Arbeitsgruppe der Europaministerkonferenz (Stała Grupa Robocza Konferencji Ministrów Europejskich)
UZ	– Ustawa Zasadnicza
WPZiB	– Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa

⁴³ I. Pietrzak, *op. cit.*, s. 221.

ZUR TEILNAHME DER BUNDESLÄNDER AN DEN EU-ANGELEGENHEITEN

Zusammenfassung

In den 90er Jahren des 20. Jahrhunderts ließ sich eine Entwicklung beobachten, infolge deren sich die Bedeutung der Bundesländer in der deutschen Europapolitik ständig vergrößerte. Doch handelte es sich hierbei um einen langwierigen und komplizierten Prozess, der seinen Anfang noch in den ersten Jahren der Mitgliedschaft der Bundesrepublik Deutschland in den Europäischen Gemeinschaften genommen hatte.

Das Postulat, die deutschen Bundesländer stärker am Prozess der europäischen Integration beteiligt sein zu lassen, war bereits bei der Gründung der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl aufgetaucht. An den Verhandlungen über die Gründung von zwei weiteren Gemeinschaften nahm bereits ein Vertreter der westdeutschen Bundesländer teil. Nach der Unterzeichnung der Römischen Verträge wurde er durch einen regierungsunabhängigen Beobachter abgelöst, der bei den Europäischen Gemeinschaften und dem Komitee der Ständigen Vertreter der Mitgliedstaaten akkreditiert war. Ein Erfolg auf dem Weg zur Erlangung eines größeren Einflusses auf die europäischen Angelegenheiten war auch die im Gesetz verankerte Verpflichtung des Bundestags und Bundesrats, die Bundesländer über die Tätigkeit des Rates der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft und des Rates der Europäischen Atomgemeinschaft in allen Einzelheiten zu informieren. 1979 wurde ein Kompromiss geschlossen, der die Bonner Regierung dazu verpflichtete, sich für die Interessen der Länder stärker einzusetzen, sollte die Gemeinschaft in den Bereichen Entscheidungen treffen, die in die Zuständigkeit der Bundesländer fielen. Man war zudem darüber übereingekommen, dass bei den Verhandlungen in den Beratungsgremien der Kommission und des Rates die Bundesregierung zwei Ländervertreter zu Rate ziehen werde.

Weitere Privilegien wurden den Bundesländern im deutschen Gesetz über Europäische Einheitliche Akte zuerkannt. Kraft dieses Gesetzes musste die Bundesregierung den Bundesrat mit allen ihren vom Standpunkt der Länderinteressen wichtigen Vorhaben und Schritten auf der Ebene der Gemeinschaften vertraut machen. Der Kompromiss schrieb darüber hinaus vor, dass die Bundesregierung vor ihrer Zustimmung zu Entscheidungen der Europäischen Gemeinschaften, die die Länderinteressen betreffen würden, den Vertreter des Bundesrates dazu Stellung nehmen lassen und den Rat des Länderververtreters bei den Verhandlungen in den Beratungsgremien des Rates und der Kommission einholen müsse.

Als Durchbruch im Prozess der Erweiterung der Einflussmöglichkeiten der deutschen Bundesländer auf die EU-Angelegenheiten galt die Unterzeichnung des Vertrags von Maastricht im Februar 1992. Die Position der deutschen Bundesländer wurde gestärkt vor allem 1) durch die Annahme des Subsidiaritätsprinzips, das die Initiativenfreiheit der einzelnen Mitgliedsstaaten und ihre Lokalbehörden vor einem übertriebenen europäischen Zentralismus in Schutz nehmen sollte, und 2) durch die Gründung des Ausschusses der Regionen und seine Ausstattung mit beratenden Kompetenzen.

Derzeit beteiligen sich die deutschen Bundesländer an den EU-Angelegenheiten unter Zuhilfenahme folgender Instrumente:

- Mitspracherecht anhand des Art. 23 des Grundgesetzes;
- von der Bundesregierung eingegangene Verpflichtungen hinsichtlich der Zusammenarbeit der Bundesbehörden und der Länder in den EU-Angelegenheiten;
- Subsidiaritätsprinzip, das in den Bestimmungen des dem EG-Vertrag durch den Vertrag von Maastricht hinzugefügten Art. 3 b formal festgeschrieben wurde.

Das Mitspracherecht der Länder bei den EU-Angelegenheiten wird ebenfalls durch den Einsatz von bestimmten Strukturen und Gremien gewährleistet, die die Europapolitik koordinieren. Zu ihnen gehören:

Landesministerien für europäische Angelegenheiten bzw. Abteilungen für Europapolitik in den Justiz- und Wirtschaftsministerien oder Staatskanzleien;

- Ländervertreter an der EU;
- Ausschüsse für Europapolitik in den Landtagen;
- Europakammer des Bundesrates.

Auf der EU-Ebene ist es der Ausschuss der Regionen, der als beratendes Organ die Regional- und Lokalinteressen wahrzunehmen und sie im Prozess der EU-Gesetzgebung zu berücksichtigen hat.

Übersetzt von Jacek Rzeszutnik